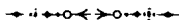

կարմիր հովանոցեակին տակ, գահէն իջած՝
 զպրողական հրահանգներն ալ վարձատ-
 րելու, աչքերը ուղղած դաշտին վրայ,
 զգուհանքով, դէպ ի պատանի մարդկու-
 թիւնը, դէպ ի իր երկրի ապագան ...:

ԽՍԲ.

ԹԻԲԱՏ-ՍՄԲԱՏԻ ՎՐԱՅ

Գետրոս Ա. վերնագրած յօդուածին մէջ, (տես
 Բաժմաձեպի մախողը թիւը էջ 255) ուր ամուշա-
 դրութեամբ Արեւոյ Ս. Յովհաննէսն ու Արեւոյ իբր
 տարրեր քաղաքներ մշտնական էի, Թիբատ ամօի
 ժամանակի մասիմ տարրեր տեղեկութիւն տուած
 էի քամ իմէ որ կը ծանուցամէ Ալիշամ, որ (Սի-
 սուամ էջ 942) կը գրէ. « Ի թողուլ զայն (զՊոռ-
 կոս) Հայոց ի ղիպրացիս, յամի 1367 Մմբատ ոմմ
 (Tibat գրեալ) խմբէր ի Գետրոսէ թագաւորէ
 ղիպրացոց զտեսլութիւն ղոռիկոսի, վասն շա-
 հու բաժիցիմ որ համարէր ամի ամի երեք կամ
 չորս հազար տուկատ »:

Արջ Ալիշամ յամի 1367 դմելով՝ յորում Գետ-
 րոս Ա. պատերազմ կը մղէր ղոռիկոսի ու թուր-
 քաց դէմ, կը համարի որ թիբատ այս թագաւո-
 րին ատեն ասպարէզ ելած է: Զեմք զիտեր թէ
 Ալիշամ ի՞նչ աղբիւրէ ատած է այս տեղեկութիւ-
 ըը. բայց ղոռիկոսի մաքսատամ շահը « ամի ամի
 երեք կամ չորս հազար տուկատ » դմելով կը
 ցուցնէ որ Մաշէրասն եղած է մասի իր աղբիւրը՝
 բայց ահադակէ՝ կտրումէ մը, որ զիմք մոլորցու-
 ցեր է. ուրիշ կերպով ամկրելի էր սիսալի՝ քա-
 մի որ Մաշէրաս, ինչպէս որ Աղեքսանդր Գէղառ
 զայմ բառ առ բառ իր երկիմ մէջ կը կոչէ, (տես
 ղիպրիս, 174-88) շատ յայտնի զայմ կը. Գետրոսի
 ատեն ասպարէզ ելած կը ցուցնէ ու ամոր ամ,
 րողջ պատմութիւնը կ'ընէ, որում ոչ մէկ կէտ
 Ա. Գետրոսի ատեն կ'իյնայ, Նոյմ իսկ թուակա-
 մը զոր կը դնէ Ալիշամ « յամի 1367 Մմբատ
 ոմմ ... » պէտք է սրբագրել 1376, որ թիբատի
 կախովուր բում տարիմ է. Տպագրութեամ կամ
 ամուշադրութեամ սխալ մը, որ առիթ համոզե-
 ծեալ էր ըլլալ այս լուսաբանութեանց:

Հ. Ն. ԱՆԿԵՐԱՅԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵՁՈՒԻ ԳԵՂԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ի՞նչ արժէք ունի մայրենի լեզուն
 սիրելը, երբ մարդս զայն չի ուսումնա-
 սիրեր. այս բաւական չէ. երբ մէկը զայն
 չուսումնասիրեր՝ հետեւաբար քիչ ու գէշ
 կերպով գիտէ զայն՝ գրեթէ ինչպէս օտար
 լեզու մ'ըլլար, կրնայ զանիկա սիրել. և
 հարկ կ'այ ցուցնել թէ ոչ միայն սիրոյ այլ
 մեր շահուն հարկէն ստիպեալ պէտք ենք
 զայն ուսումնասիրել: Մտածէ քիչ մը, ի-
 տալիոյ ո՛ր կողմն ալ ծնած ըլլաս, երբ
 գրիչը ձեռքդ առնուս քու մտածումներդ և
 զգացումներդ գաւառաբարբառով պիտի
 չբացատրես, այլ մաքուր լեզուով. նոյնը
 պիտի ընես նաեւ կենդանի ձայնով: Հա-
 զար անգամ, հազար անգամ գրած և խօ-
 սած ժամանակ իտալական լեզուով պիտի
 բացատրես և ըստ կարելւոյն ազգու կեր-
 պով քու փափաքներդ և կարօտութիւններդ.
 պիտի խօսիս շահերուդ վրայ, ուրիշի
 սիրտն ու կամքը պիտի շարժես, առիթ
 պիտի ունենաս պատմելու, փաստաբանե-
 լու, աղայնելու, զքեզ արդարացնելու, զքեզ
 պաշտպանելու. և եթէ լեզուն լաւ չգիտ-
 նաս՝ միշտ քեզի համար վիշտ և ամօթ
 պիտի ըլլայ որ ըսելիքդ ուղածիդ պէս չես
 կրնար ըսել, և կ'ուզես գործածել գործիք
 մը որ ձեռքերուդ չի յարմարի և ամե-
 նախորունկ, ամենէն գեղեցիկ զգացումնե-
 րուդ, մտածութիւններուդ և լաւագոյն պատա-
 ճառաբանութեանցդ մէկ մասը պիտի կոր-
 սուի ուրիշներու համար՝ պակասաւոր,
 կոշտ, մթին և տկար բացատրութեանց
 տեղիք տալով: Յաճախ լսեր ես թէ շա-
 տեր աշխարհիս մէջ իրենց ճամբայ չեն
 կրնար բանալ, վասն զի գաղափարին
 հաղորդելու ձիրքէն զուրկ են. այս բան
 ճշմարիտ է ոչ միայն անոնց համար որ ի
 րեն զուրկ են ճարտասանութիւնէ, այլ նաեւ
 այն շատերուն համար որոնք իրենց գա-
 լառաբարբառը խօսած ժամանակ ճարտա-
 սան են, բայց երբ հասարակաց լեզուն

կը խօսին միշտ տարտամ են, անորոշ, անվստահ իրենց իրենց վրայ, միշտ կապուտած վախով և գէշ խօսելու գիտակցութեամբ. քանի անգամ կենաց մէջ մեծ ֆնսս մը կամ մեծ օգուտ մը յառաջ կուգայ զգացումէ մը կամ մտածումէ մը որ անյաշոյ կերպով բացատրուած է և հետեւաբար հասկցուած՝ ըմբռնուած չէ, կամ ընդհակառակն բացատրուած են այնպիսի ձեւով որ բոլոր հոգւոյն քողը կը վերցնէ և ուղղակի կը դիմէ դէպ ի միտքը և սիրտը այն անձին որուն ուղղուած է։ Ո՛րչափ ծանօթութիւնն էր որչափ զաղափարներ կը մտնէ շատ մը մտքերու մէջ, օրինակի համար, իրրեւ անձեւ անարժէք նիւթ մը, վասն զի անոնց տէրը զուրկ է այն չեզոքէն որով զայն ուրիշի մտաց պիտի հաղորդէր։ Կ'ըսուի դէպ ի միտք ա՛յնչափ կ'արժէ որչափ գիտէ. բայց յաճախ այնչափ կ'արժէ որչափ որ կրնայ իր գիտցածը ըսել։ Ո՛չ այնչափ անցեալին համար որքան Հիմայ աւելի յաճախած ըլլալով ամենուն համար իւր զաղափարները ուրիշին հաղորդելու առիթները և պէտքն՝ գրելու մամուլին համար, խօսելով հասարակաց առջեւ, զանազան եղանակաւ մասնակցելով հասարակաց շահուն վերաբերեալ խնդիրներու, լեզուի ծանօթութիւնը հարկաւոր է։ Միայն մտաւոր զարգ մը չէ, զննք մ'է կեանքի կուռն մէջ, մտքի ոյժն և ազատութիւնն է, սրտերու և ուրիշի գիտակցութեանց բանալին է, աշխատանքի և բախտի գործիքն է։

*

Եւ պէտք ենք լեզուն սովորել, իրրեւ քաղաքացիի պարտք մը։ Լեզունքը ժամանակաւ կը կերպարանափոխուին, ինչպէս կը կերպարանափոխուին ամէն բան. նոր ծայրեր և ոճեր կը ստանան ինչպէս որ ծայրեր նոր տերեւներ կը բողբոջեն, երբեմն կը կորսնցնեն անոնցմէ մնացողներէն շատերը և տարբեր նշանակութիւն մը կ'առնուն. լեզունքը կը փոփոխուին իրենց գոյացութեամբ և կազմուածքով. քնական օրէնքի մը արդիւնքն է։

Բայց քնական կերպարանափոխութեան

հետ պէտք չէ շփոթիլ լեզուի ապակաշնութիւնը որ կը կայանայ, ինչպէս շատերը կ'ընեն, օտարոտի և անելող բաներ և բացատրութիւններ, անիմաստ ուսակարանութիւններ, անհարազատ նշանակութիւններ և անոր բնաւորութեանը հակառակող ձեւեր գործածելու մէջ։ Արդ ամէն կիրթ քաղաքացիի պարտքն է հայրենեաց լեզուն ազատել այս ապակաշնութենէն, որովհետեւ ինչպէս որ ամէն մարդ գոնէ ամենափոքրիկ մաս մ'ունի այն հակաքական գործին մէջ, ուսկից լեզուն առաջ կուգայ, այսպէս նաեւ իւրաքանչիւրը զանիկայ խանգարելու մէջ մաս մ'ունի, թէ և ըլլայ անհոնօրէն փորձիկ երբ գէշ կը գրէ և կը խօսի։ Ասիկայ հեղինակներու պարտքը չէ միայն, ամենուն պարտքն է, որովհետեւ երբ ամէնքը խեղճն և անգարեն լեզուն, հեղինակներն ալ կը ստիպուին հասարակաց բարբաբոսութեանց զուգընթեանալ։ Լեզուի ազգային մեծ առեւտուրի մէջ բարեխղճութեան դէմ է սխալ դրամներ շրջանի մէջ դնել. ամօթ է գէթ իտաւացոյ մը համար, բարբաբոսութեան լեզուի բացատրել այն ամենութիւնն ու զգացումները զոր երեսուն սերունդներու նշանաւոր հեղինակները բացատրեցին իտալական մաքուր և զարմանալի ձեւերով։ Անտրամաբանութիւն է պարծնել թէ կը սիրենք մեր հայրենիքը, երբ կը գործակցինք անոր լեզուն խաթարելու, նկատելով զանիկայ դաշտ մը զոր ամէնքը կաւորող են կոխկոտել և ապականել։ Նոյն իսկ այն պատահառա որ նախանձայոյզ կերպով կը յարգենք և կը պահպանենք մեր հայրենի մեղի աւանդեալ անասման ճոխութիւնը, պէտք ենք լեզուի ժառանգութիւնը յարգել և պահպանել զոր մեղի յանձնեցին, փոխանցեցին իրրեւ փառապանծ աւանդութիւն մը, զոր մենք ալ մեր ուղիքներուն պիտի յանձնենք այնչափ մաքուր և անարատ որչափ որ կը ներեն իրաց ոյժը և ժամանակի օրէնքը։

Ուրեմն հայրենեաց սիրոյն համար, ազգային արժանապատուութեան և քաղաքացիական բարեխղճութեան զգացման հա-

մար, մեր անհատական շահուն և հասարակաց օգտին համար, պէտք ենք որչափ որ կարելի է սովորել մեր լեզուն, ընկենք բական որ դասակարգին մէջ ալ դրած ըլլայ զմեզ բախտը, ինչ ալ ըլլայ մեր պաշտօնը ընկերութեան մէջ և ինչ ալ ըլլայ մեր արհեստին վերաբերեալ ուսմունքներուն բնութիւնը, իտալիոյ որ մասին մէջ ալ ծնած ըլլանք կամ սահմանուած ապրելու, պէտք ենք զայն ուսումնասիրել, որովհետեւ մի և նոյն բաներն են՝ հայրենիք և լեզու, մտածութիւն և խօսք, խօսք և կենանք:

ՏԵ ԱՄԻԱՍ

Թրգմ. Հ. Ա. ՅԱՅԱՅԵԱՆ

ԸՆԹԵՐՑՍՈՒՆՔ ՆԱԽՆԵԱՑ

Ա.

Փաւտոս էջ 13.

«Եթէ որ գտցի որ և արագէ ունիլ գուխտ հաստատեալ հաւատոց» ։ ։ Նահապետեամ կ'ուղղէ առաջ ։ ըստ մեզ որ կարագէ ։

Բ.

էջ 20. տող 28. «Ոչ տայիմ ամխտիր արշաւել արեւել զերկիրմ չայոց և ոչ նայել» ։ ։ Նահապետեամ կ'ուղղէ «Եւ ոչ տիրել» ։ ըստ մեզ Եւ ոչ (ե)նայել ։

Գ.

էջ 31. տող. 14. «Յերեսսմ յամղիմամութեամբ հարկանելով, խրատելով կշտամբելով արկանէր, զսպամում տամջամաց յաւիտեմական բարկութեամ» ։ ։ Նահապետեամ առաջին հարկանելովը ջնջելով կը կարդայ ։ «Յերեսսմ ... կշտամբելով հարկամէր, զսպամումն տամջամաց» ։ ըստ մեզ պէտք է մնայ առաջին հարկանելովը և պէտք է կարդալ ։ «Յշտամբելով առաջին արկամէր զսպամումն տամջամաց» ։

Դ.

«Ամլմտիրք եղեալք (Պապ և Աթանասիոս) և հպարտութեան խոսեցան» ։ ։ Նահապետեամ կ'ուղղէ ։ և հաւանայութեան ։ ըստ մեզ և հպարտութեան (— ի հայրապետութեան) խոսեցան ։ (Բ տպ.)

Ե.

էջ 49. տող 8. «Գտամէիմ ... զկնդացեալ զոսկերս մոցա» ։ ։ Նահապետեամ կը սրբագրէ զհեռեալ ։ ըստ մեզ զհեռացեալ (հեռ գարծած) ։

Զ.

էջ 56. տող 17. «Առիմ զկապուտ, զաւար քառակիմ և զկամայս թագաւորիմ և զբամբիշիմ և զբանական ընդ մոսիմ» ։ ։ Նահապետեամ արեւելք և ջնջելի կը համարի զբանական ։ ըստ մեզ ուղղելի է զբանական ։ Բամակիմ աւարք զատ, զարսկիմնոր արեւմ քուտ բազանի ինքնիմ, (ամշուշտ վրամմեք) ։ ։ Նահապետեամ «Առիմ ... զաւար քամակիմ» բացատրութեամ մէջ ամբողջ բանակիմ զրաւումը ծշմարտէ ։ այս տեսակէտով, ի հարկէ, զբանական արեւելք կը կրկնութիւմ մը պիտի ըլլար ։

Հ. Կ. Տ. ՍԱՆԱՅԵԱՆ

Ա. — «ԱՍՏՈՒԹՈՑ ԶՕՐՈՒԹԵԱՄԲԵ»

առ ։ Գ. Ն.

Փարպեցոյ 35դ ուղղագրութեամբ (Թրգմ. Մայիս էջ 208) «Աստուծոյ զօրութեամբ» քանքը արքունի կը դատապարտէր վասն զի «եկամուտ» են, Ներքեցէր հաստատել որ ամոմք եկամուտ չեն, այլ խամգարուած ։ Փարպեցի կ'ըսէ ։

«Եւ թագաւորիմ զաղարշու հարցեալ զՄիհրամ — Շապուհ զգործոյմ չայոց» Թէ զի՞մ կարացքը զործել գործ յաշխարհիմ չայոց, և վահամայ զի՞մ միտք են և ոյծ, և ո'րպէս կարաց այսքամ ամս զղէմ ունիլ Արեւացս, Աստուծոյ զօրութեամբ» ։ Ուղղելի ։ «Նուստու ուսոյ զօրութեամբ» ։

Նսած էր զաղարշ, եթէ վահամ «տասմ առամքք ի վերայ երեք հազարաց այրեմտիր առամք յարծակեալ ... խորտակեաց զամենեքում զսիրտս, և պատահեալ զայնչափ զօրաց բազմութիւն, մեծամեծ գործեաց վնասս, և այնմ վահամայ զօրքը շատ նուագ էիմ հետեւաբար ամեմապարզ է մեր առաջարկած ուղղութեամ պատճառը ։

Բ. — «ՈՐ ԵՒ ԱՌ ՈՅԺ ԿԱՅԱՅԵԱՆ ԱՐԱՆՏ»

Ներուի այս ըմբերցմամ հեղեղորդ ուղղագրութիւմ մ'ալ առաջարկել կարելի չէ՝ կարդալ ։ «Որ և ամոյծ ԿԱ (= վաթսուս և մի) ամօի առամք» ։

Ամտարակոյս, արելի՝ «Յշամ մեծ» է, եթէ 61 հոգի, առամք ծիւղ, կարեմաւ ամցնիլ գետեմ «ամհոգութեամբ» քամ Թէ՛ կամացի՝ մարդիկ, որոնք սակայմ ծի ունիմ ։

Չարծեմ՝ Փարպեցիմ աշխարհաբար այսպէս պիտի ըսէր ։

«... Եւ յայտնապէս ասիկայ մեծ հրաշք մ'էր. որ(ովհետեւ) 61 հոգի, որ ձի լուսնի, ամցամ դիւրութեամբ ու հանցորդով, — ինչպէս մասն բոլոր ծիւղերը» ։

ՄԱՆԱՅԵԱՆ